

UPATRUJĄC NIEPEWNOŚĆ ŻYCIA MEGO NA TYM MIZERNYM ŚWIECIE. TESTAMENTY JURYDYCZAN HORODNICTWA WILEŃSKIEGO W PIERWSZEJ POŁOWIE XVII W.*

Kamil Frejlich

Doktorantas
Uniwersytet Warszawski Instytut Historyczny
Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa, Polska
El. paštas: kamil.frejlich@uw.edu.pl

Santrauka. XVII amžiaus Vilniaus pilininko jurisdikos teismo knygoje įrašyti dvidešimtys asmenų – šešių moterų ir keturiolikos vyrų – testamentai. Tokie šaltiniai papildo mūsų žinias apie šią menkai iširtą bendruomenę, ypač jos religinius ypatumus, materialinę padėtį ir socialinius ryšius. Iš visų testatorių dvylika asmenų priklausė Romos katalikų, penki – evangelikų liuteronų bendruomenei. Ypač pažymėtini sutuoktinių liuteronų Melerių, Annos ir Hanuso, testamentai, kuriais tam tikros sumos paliktos katalikų špitolėms. Tarpkonfesiniai santykiai taip pat atsispindi pasirenkant liudytojus – Melerienės testamente išreikštos paskutinės valios liudininkai buvo liuteronų, Romos katalikų ir kalvinų bažnyčių atstovai. Tarp testatorių yra tiek pasiturinčių, net tarnų turinčių asmenų, tiek neturtingų, bet ne visiškų skurdžių. Tačiau net ir tie, kurių padėtis nebuvo ypač sunki, nepriklausė turtuolių luomui. Vilniaus pilininko jurisdikos gyventojų testamentai aiškiai rodo, kokie sudėtingi ryšiai siejo šios nedidelės, tačiau įvairialypės (profesiniu, materialiniu, tikėjimo ir kitais atžvilgiais) bendruomenės atstovus.

Reikšminiai žodžiai: Vilnius, XVII a., pilininkas, testamentai.

Keywords: Vilnius, 17th century, castle supervisor, testaments.

Pradmiotem niniejszego artykułu są siedmnastowieczne testamenty mieszkaneł i mieszkanełw jurydyki horodnictwa wileńskiego. Jurydyką tą zarządzał horodniczy, a obejmowała ona tereny położone w pobliżu wileńskich zamków, u podnóża Góry Trzykrzyskiej (zwanej wówczas

Krzywą lub Łysą), na Szerejkiszkach, Antokolu, Puszkarni, w pobliżu Bramy Tatarskiej oraz po drugiej stronie Wili na Śnipiszkach. Co ważne, obowiązywało w niej prawo ziemskie. Jurysdykcja ta nie była dotychczas przedmiotem większego zainteresowania historiografii¹, stąd też

* Autor użyskał środki finansowe na przygotowanie rozprawy doktorskiej z Narodowego Centrum Nauki w ramach finansowania stypendium doktorskiego na podstawie decyzji numer DEC-2015/16/T/H33/00045.

¹ M. in. D. Burba, 2007; D. Frick, 2008; tenże, 2013; E. Łopaciński, 1939; R. Ragauskienė, 2009; S. Samalavičius, 2011; Vilniaus Žemutinė pilis, 2006.

bardzo mało wiadomo na temat zamieszkującej ją ludności. Celem mojego opracowania jest częściowe wypełnienie tej luki poprzez analizę testamentów. Niektórymi spośród nich zajął się David Frick², badacz ten nie wykorzystał jednak owych źródeł kompleksowo.

Warto zwrócić uwagę, że testamenty powstałe na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego są, generalnie rzecz biorąc, materiałem dość słabo wykorzystanym i wymagającym w związku z tym dalszych badań, choć istnieją już wypełniające częściową tę lukę prace³.

W XVII w. do ksiąg sądowych jurysdykcyjki horodnictwa wileńskiego wpisano 21 testamentów, w tym jeden – Stanisława Gurzyńskiego – w dwóch kopiach (zestawienie 1). W przypadku Anny Jodkiewiczówny Hanusowej Melerowej istnieją dwa akty ostatniej woli, zbiór testatorek i testatorów obejmuje zatem 20 osób – 6 kobiet i 14 mężczyzn. Wszystkie analizowane dokumenty pochodzą z pierwszej połowy stulecia (z lat 1619–1650). W przypadku testamentów, których data powstania różni się od daty wpisu do księgi, podano obie.

Lp.	Data	Testator(ka)	Wyznanie	Źródło
1.	10 maja 1619 r.	Małgorzata Janowa Rewłówna	luteranizm	LVIA. – SA, 4563, k. 11–11v
2.	21 stycznia 1632 r. (wpis do księgi 12 lutego 1632 r.)	Anna Grygierówna Jakubowa Pawłowiczowa	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 5–6
3.	12 września 1634 r. (wpis do księgi 3 października 1634 r.)	Jan Stanisławowicz Kuczewski	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 65–66v
4.	29 grudnia 1635 r. (wpis do księgi 31 grudnia 1635 r.)	Stefan Ławrynowicz	?	LVIA. – SA, 5361, k. 58–58v
5.	31 lipca 1636 r.	Marcin Malun (Milun)	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 81v–83
6.	26 kwietnia 1637 r.	Zofia <i>primo voto</i> Piotrowa Oryńska <i>secundo voto</i> Tomaszowa Mamkowiczowa	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 94–94v
7.	8 listopada 1638 r.	Bartłomiej Szostakowicz	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 121v–122
8.	16 kwietnia 1639 r.	Mateusz Woskowicz	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 124–124v
9.	17 maja 1639 r.	Stanisław Jędrzejewski	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 125v–126

² D. Frick, 2013; D. Frick, 2008, patrz wyjaśnienie do zestawienia 1.

³ U. Augustyniak, 1992; taż, 2014; *Тастаменты*, 2012.

10.	10 sierpnia 1639 r.	Walenty Adamowicz	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 127–127v
*11.	25 listopada 1639 r.	Mateusz Lipiński	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 130–131
*12.	19 marca 1645 r.	Dorota Pawłówna Rejchowiczówna Tomaszowa Burchacka	luteranizm	LVIA. – SA, 5361, k. 198–199
13.	8 sierpnia 1645 r. (wpis do księgi 11 sierpnia 1645 r.)	Marcin Norgielewicz	?	LVIA. – SA, 5361, k. 207–208v
*14.	7 marca 1647 r.	Anna Jodkiewiczówna <i>primo voto</i> Hanusowa Szwandrowa <i>secundo voto</i> Hanusowa Melerowa	luteranizm	LVIA. – SA, 5361, k. 233–234v
15.	10 marca 1648 r. (wpis do księgi 16 marca 1648 r.)	Katarzyna Marcinówna <i>primo voto</i> Adamowa Zaleska <i>secundo voto</i> Wojciechowa Jerzykowska	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 240–240v
16.	26 listopada 1647 r. (wpis do księgi 17 października 1648 r.)	Stanisław Gurzyński	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 245–250v
17.	26 listopada 1647 r. (wpis do księgi 4 lutego 1649 r.)	Stanisław Gurzyński	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 256–257v
*18.	18 listopada 1648 r.	Hanus Meler	luteranizm	LVIA. – SA, 5361, k. 251–251v
19.	2 stycznia 1649 r.	Mateusz Gierłowicz	katolicyzm	LVIA. – SA, 5361, k. 253–253v
*20.	7 maja 1649 r. (wpis do księgi 22 maja 1649 r.)	Anna Jodkiewiczówna <i>primo voto</i> Hanusowa Szwandrowa <i>secundo voto</i> Hanusowa Melerowa	luteranizm	LVIA. – SA, 5361, k. 263v–264
*21.	20 maja 1649 r. (wpis do księgi 22 maja 1649 r.)	Wilhelm Poll	luteranizm	LVIA. – SA, 5361, k. 264–265
22.	15 marca 1650 r.	Mikołaj Paniuta	?	LVIA. – SA, 5361, k. 274–274v

Określenie „katolicyzm” oznacza we wszystkich przypadkach rzymski katolicyzm.

Znakiem * zostały oznaczone testamenty wydane w: D. Frick, 2008, s. 447–449, 451–458, 461–463.

Zestawienie I. Testamenty wpisane do siedemnastowiecznych ksiąg sądowych jurydyki horodnictwa wileńskiego.

Materiały, którymi dysponuję, są stosunkowo nieliczne. Dla porównania podać można, że w siedemnastowiecznych księgach miejskich wileńskich znajduje się ponad dwieście testamentów⁴, a i tak jest to materiał w dużym stopniu niekompletny⁵. Dysproporcje te spowodowane są faktem, że jurysdykcji miejskiej podlegała znacznie większa liczba ludności, sięgająca 20 tysięcy⁶, podczas gdy jurysdykę horodnictwa wileńskiego zamieszkiwało kilkaset osób. Trzeba zauważyć, że interesujących mnie dokumentów musiało być więcej, pojawiają się bowiem informacje o niezachowanych do dziś testamentach jurydyczan⁷. Ogromną większość przypadków stanowiło jednak z pewnością dziedziczenie beztestamentowe, w badanych księgach znaleźć można zresztą wpisy poświadczające taki sposób otrzymywania spadku po zmarłych⁸.

Religijność

W badanej grupie 12 osób należało do Kościoła rzymskokatolickiego, a pięć – do ewangelicko-augsburskiego. W odniesieniu do trzech testatorów nie udało się ustalić przynależności wyznaniowej. Dla porównania można wskazać, że zachowane

w osiemnastowiecznych materiałach horodnictwa wileńskiego testamenty (jest ich trzy, w tym dwa w dwóch kopiach) zostały wystawione wyłącznie przez katolików⁹.

W przypadku Małgorzaty Janowej Rewlówny (1619 r.) przynależności do wspólnoty luteranckiej dowodzi fakt, że jako świadek wymieniony został Samuel Dąbrowski, pastor wileńskiego zboru tego wyznania¹⁰. Dokument nie zawiera innych informacji na temat wiary testatorki, jednak wiadomo skądinąd, że ministrowie ewangelicko-augsburscy towarzyszyli swoim umierającym współwyznawcom¹¹.

W przypadku pozostałych czworga luteranów na wyznanie wskazują dyspozycje dotyczące pochówku. Cejgwart (dowódca zbrojowni) Wilhelm Poll¹² w 1649 r. postanawiał: *ciało moje według zwyczaju chrześcijańskiego w nabożeństwie i religii augustańskiej ma być <...> na miejscu zwyczajnym ziemi oddane*¹³. Dorota Burchacka (1645 r.) twierdziła, że chce pogrzebu *w ogrodzie saskim*¹⁴. Zamieszownik Hanus Meler prosił natomiast w 1648 r. *małżonkę swoją, aby po śmierci jego przystojnie, kosztu potrzebnego nie żałując, według zwyczaju chrześcijańskiego nabożeństwa auspurskiej konfesji na*

⁴ K. Frejlich, w przygotowaniu.

⁵ D. Frick, 2008, s. XXIX.

⁶ A. Tamulynas, 1987.

⁷ Dekretų, einamųjų reikalų, tardymų ir kt. protokolai [Księga sądowa jurydyki horodnictwa wileńskiego], 1621–1729 r., in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (dalej – LVIA). Senieji aktai (dalej – SA), 5365, k. 1; Księgi sądowe jurisdictey horodnictwa wileńskiego roku 1619 od dnia 2 marca roku mienionego, 1619–1622 r., in: LVIA. SA, 4563, k. 42; Tvirtinamųjų aktų ir dekretų knyga [Księga sądowa jurydyki horodnictwa wileńskiego], 1623–1703 r., in: LVIA. SA, 5361, k. 131–131v.

⁸ Np. Księgi..., in: LVIA. SA, 4563, k. 3, 131v.

⁹ Tvirtinamųjų aktų knyga [Księga sądowa jurydyki horodnictwa wileńskiego], 1756–1795 r., in: LVIA. SA, 5363, k. 62–63v, 66–67, 90–91, 92–93v, 121–122v.

¹⁰ Księgi..., in: LVIA. SA, 4563, k. 11v.

¹¹ Np. Schönflissius A. Memoriał śmiertelności na pogrzebie niegdy szlachetnego Pana Szymona Engelbrechta kupca wileńskiego, w Królewcu w tym roku 1635 Iunii 17 w Panu spokojnie zmarłego, ultima Iunii przed oczy słuchaczów wyprawiony. [Jewie], 1635, k. C2v.

¹² L. Balaišytė, A. Paluišytė, 2006.

¹³ Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 264v.

¹⁴ Tamże, k. 198.

zwykłym miejscu ciała jego pochowała¹⁵. Żona Melera Anna życzyła sobie, aby jej ciało zostało złożone *według zwyczaju chrześcijańskiego konfesji augustańskiej na cmentarzu saskim za Bramą Wileńską leżącym*¹⁶. We wszystkich czterech przypadkach chodziło o to samo miejsce pochówku – cmentarz luterański położony poza murami miejskimi, tuż za Bramą Wileńską¹⁷.

Warto przyrzeć się bliżej legatom pobożnym małżeństwa Melerów. Zamieszownik zapisał *na szpital saski złotych dwadzieścia i pięć, na szpital niemiecki rzymskiej religii złotych polskich dwadzieścia i pięć, na szpital ś. Marii Magdaleny kop litewskich pięć, na szpital śś. Józefa Nikodema kop litewskich pięć, na szpital świętego Stefana kop litewskich pięć, na szpital Świętej Trójcy kop pięć litewskich*¹⁸. Jego żona z kolei w swoim pierwszym testamencie legowała *na szpitalu wszystkie katolickie wileńskie złotych polskich sto, a w drugim do szpitalów rzymskich katolickich wileńskich spólny dział <...> złotych dwieście, na szpital zboru wileńskiego złotych dwadzieścia i pięć*¹⁹. Oboje wsparli także zbór luterański. Przekazanie przez Melera 25 złotych *na szpital niemiecki rzymskiej religii* interpretować można jako przejaw poczucia więzi pomiędzy niemieckimi mieszkańcami miasta, niezależnie od ich wyznania²⁰.

Zapisów Melerów dla innych szpitali katolickich nie można jednak tłumaczyć w ten sposób. W przypadku Anny pewną – choć możliwe, że zawodną – wskazówką może być nazwisko panięskie: Jodkiewiczówna. Wileńscy luteranie nosili nierzadko nazwiska niemieckie, tak więc możliwe, że nie pochodziła ona z ewangelicko-augsburskiej rodziny. Sama zresztą w swoim testamencie pisała, że w tym wyznaniu umiera, nie wspominając, że się w nim urodziła²¹. Jeśli ten trop jest właściwy, testament Melerowej stanowiłby dowód na poczucie więzi z katolicką społecznością mimo przejścia konwersji. Zapisy na rzecz katolickich przytułków dokonane przez Melera, najpewniej luteranina od dziecka, nie są również niczym wyjątkowym. Jak wynika bowiem z ustaleń Davida Fricka, tego typu międzywyznaniowa szczodrość była spotykana w siedemnastowiecznym Wilnie²².

Katolicy jako miejsca pochówku wskazywali: kościół karmelitów trzewiczkowych pw. św. Jerzego²³ (6 osób), kościół kanoników regularnych (laterańskich) pw. św. św. Piotra i Pawła²⁴ (3 osoby), natomiast jednokrotnie wybrano kościół Świętego Ducha (dominikanów)²⁵, św. Anny (bernardynów)²⁶ oraz farę św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty (jezuitów)²⁷. Jak więc widać, przedsta-

¹⁵ Tamże, k. 251.

¹⁶ Tamże, k. 233v, 263v. (w obu testamentach – z 1647 i 1649 r.).

¹⁷ D. Frick, 2013, s. 386.

¹⁸ Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 251v. Patrz D. Frick, 2011, s. 437.

¹⁹ Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 233v, 263v.

²⁰ D. Frick, 2008, s. 455.

²¹ Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 233v.; Wilnianie, s. 456.

²² D. Frick, 2013, s. 394–397.

²³ Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 5v, 122, 127v, 240v, 250, 253, 257 (w zestawieniu 1. testamenty oznaczone numerami: 2, 7, 10, 15, 16, 17, 19).

²⁴ Tamże, k. 81v, 125v, 130v. (nr 5, 9 i 11).

²⁵ Tamże, k. 66 (nr 3).

²⁶ Tamże, k. 94 (nr 6).

²⁷ Tamże, k. 124 (nr 8).

wiciele dominującego wyznania mieli do wyboru więcej lokalizacji pochówku. Co jednak warunkowało decyzję w sprawie miejsca ostatecznego spoczynku? W przypadku osób deklarujących wolę bycia pochowanymi w kościele św. św. Piotra i Pawła można ustalić, że mieszkały one na Antokolu, czyli była to dla nich świątynia najbliższa miejscu zamieszkania, a jednocześnie kościół parafialny²⁸. Jeśli chodzi o kościół św. Jerzego, znane jest miejsce zamieszkania trzech osób proszących o pogrzeb właśnie w nim: Bartłomiej Szostakowicz²⁹ oraz Stanisław Gurzyński³⁰ mieszkali na Puszkarni, a cieśla zamkowy Mateusz Gierłowicz *przy moście zamkowym idąc na Puszkarnię*³¹, czyli przy przeprawie przez odnogę Wilejki prowadzącej z zamku i katedry na przedmieście. Był to więc dla nich najbliższy kościół przedmiejski. Ponadto Stanisław Gurzyński najpewniej angażował się w działalność bractwa szkaplerznego zorganizowanego przy tym kościele, co również tłumaczy jego decyzję o miejscu pochówku. W przypadku pozostałych trzech osób nie da się ustalić przyczyn wyboru kościoła św. Jerzego. Jeśli chodzi o inne świątynie

(Świętego Ducha, św. Anny i św. św. Janów), wybierali je mieszkańcy Puszkarni, ale nie udało mi się dopatrzyć żadnego szczególnego związku testatorów z tymi kościołami. Niewątpliwie zasadniczą rolę odgrywał tutaj fakt, że były one położone w pobliżu jurydyki.

W niektórych testamentach odnaleźć można zapisy, których celem było zapewnienie środków finansowych na organizację pogrzebu³², nie zawierają one jednak szczegółowych dyspozycji dotyczących ekspensów funeralnych. Wyjątek stanowi ostatnia wola Hanusa Melera, który zazerwował sto złotych polskich na marmurowy nagrobek³³.

Stanisław Gurzyński w 1647 r. postanowił, że po śmierci jego żony Zofii Obryckiej należąca do małżeństwa kamienica przejdzie na własność bractwa Szkaplerza Świętego działającego przy kościele św. Jerzego³⁴. Małżonkowie nie mieli zapewne dzieci, którym mogłaby w przyszłości przyspaść nieruchomość, ani innych spadkobierców. Mało również prawdopodobne, że Gurzyński podjął decyzję wbrew woli żony, z którą wspólnie kupił omawiany dom, a ponadto określał ją w tekście jako *miłą małżonkę*, którą mu *Pan Najwyższy dać raczył*³⁵, co wskazywałoby na zgodne pożycie. Biorąc dodatkowo pod uwagę, że zapisał on także karmelitom trzewickowym z kościoła św. Jerzego dziesięć talarów (30 złotych³⁶), aby odprawili za jego duszę piętnaście mszy³⁷, widać przywiąza-

²⁸ J. Maroszek, 1999, s. 184.

²⁹ Tvirtinamują aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 121v.

³⁰ Stanislaus Augustus Rex haec Magni Ducatus Litvaniae acta publica vicissitudine temporum dispersa colligi, lacera innovari, corrosa transcribi atque ex loco squallido in conclavi aedium Reipublicae collocari providentia ac beneficetia sua fecit A.D. MDCCCLXXXVI cancellariatu Alexandri principis Sapieha, procancellariatu Ioachimi comitis Chreptowicz, cura et labore Adami Naruszewicz, Magni Ducatus Litvaniae notarii, 1640–1645 r., in: LVIA. Lietuvos Metrika (mikrofilm) (dalej – LM), 114, k. 312v–313.

³¹ Tvirtinamują aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 253. Patrz także Stanislaus..., in: LVIA. LM, 114, k. 350–350v (jako Gierwiałowicz).

³² Tvirtinamują aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 5v–6, 253, 263v, 274 (nr 2, 19, 20, 22).

³³ Tamże, k. 251v.

³⁴ Tamże, k. 245v, 256v.

³⁵ Tamże, k. 245.

³⁶ Na podstawie W. Adamczyk, 1935, s. 60.

³⁷ Tvirtinamują aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 250, 257.

nie testatora do katolickiej religijności. W tym świetle analizowany zapis nie powinien dziwić.

Ewentualność przejścia części swojego majątku na instytucje kościelne uwzględnił również Mateusz Lipiński w 1639 r., choć uczynił to w dość oryginalnej formie. Zapisał on mianowicie swojej żonie Barbarze Szwandrównie *trzy domy na Antokolu <...> i wszystkie ruchome rzeczy i sprzęt domowy <...>, oddalając od tego wszystkiego wszystkich bliskich krewnych i powinnych swoich, z tym jednak dokładnie, ażeby w stan święty małżeński za żadnego Sasa i ewangelika nie szła. A gdzieby poszła, tedy od wszystkiego precz odpadać powinna, a te domy i wszystkie rzeczy ruchome na kościół i szpital przez panów egzekutorów mają być oddane*³⁸. Zastrzeżenie takie było o tyle uzasadnione z punktu widzenia katolika Lipińskiego, że jego żona pochodziła z rodziny luterańskiej i najpewniej przeszła konwersję na katolicyzm pod jego wpływem. Najwyraźniej jednak klauzula ta – choć wyjątkowa – nie była szczególnie oburzająca, skoro testamentowi świadkowali m.in. bracia żony Michał i Andrzej Szwandrowie oraz drugi mąż jej macochy Hanus Meler – wszyscy trzej luteranie³⁹. Wiadomo, że Szwandrówna nie złamała woli umierającego męża i wzięła ponownie ślub z katolikiem, Bartłomiejem (Bartoszem) Jacewiczem⁴⁰.

Stan majątkowy

Małgorzata Janowa Rewłówna mogła przekazać swoim krewnym łącznie nie-dużą kwotę 30 kop groszy litewskich (75

złotych polskich⁴¹), *letnik muchajerowy ciemnozielony, koszulek dziesięć i fartuchów dziesięć*⁴². W dobrej sytuacji materialnej znajdowali się natomiast najpewniej małżonkowie Lipińscy, którzy nie tylko posiadali trzy domy, sprzęty domowe i inne ruchomości, lecz także pozostawała na ich usługach licząca trzynaście osób czeladź.

Stosunkowo dobrze sytuowane było także małżeństwo Melerów. Anna Melerowa w swoim pierwszym testamencie z 1647 r. przekazywała np. mężowi do swobodnej dyspozycji *dom nasz na Szerekiszkach wspólnie kupiony, jako pieniędzy gotowych i cokolwiek towarów jest, skór wyrobionych i niewyrobionych, tak łosiech, jeleniech, kozłowych, wołowych, jakiegokolwiek imiona mają, tak też złoto, srebro, miedź, cyna i inszy wszelaki sprzęt domowy*⁴³. Jej mąż z kolei w 1648 r. wyliczył, że długi, które u niego zaciągnięto, oraz skóry są warte łącznie 16788 złotych⁴⁴. Jeśli więc wdowie udałoby się odzyskać wierzytelności oraz spieniężyć towary, miała by do dyspozycji pokaźną kwotę. Wiadomo zresztą, że odzyskała ona co najmniej sześć tysięcy złotych⁴⁵. Istotnie, w swoim drugim testamencie dość hojnie obdarowywała zarówno pojedyncze osoby, jak i instytucje kościelne, zarządziła również, by egzekutorzy nie żalowali pieniędzy na jej pogrzeb, nie widać jednak, aby dysponowała kilkunastoma tysiącami złotych⁴⁶.

³⁸ Tamże, k. 130v.

³⁹ D. Frick, 2008, s. 447, przyp. 69.

⁴⁰ Tamże, s. 449–451.

⁴¹ 1 kopa groszy litewskich stanowiła równowartość 2,5 złotego polskiego – 2 grosze litewskie były warte 2,5 grosza polskiego (D. Frick, 2013, s. XXIV).

⁴² Księgi..., in: LVIA. SA, 4563, k. 11.

⁴³ Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 233v–234.

⁴⁴ Tamże, k. 244.

⁴⁵ Tamże, k. 263.

⁴⁶ Tamże, k. 263v–264.

Inwentarz pośmiertny wskazuje, że zmarła pozostawiła po sobie 1737 zł 18 gr w gotówce oraz liczne przedmioty (sprzęt domowy, biżuterię, ubrania, pościel, broń) – łącznie 76 pozycji⁴⁷.

Testamenty służyły nie tylko dzieleniu majątku pomiędzy bliskich. Część z nich zawiera wykazy długów – zarówno zaciągniętych przez testatorów, jak i tych, w przypadku których występowali oni jako wierzyciele. Najbardziej rozbudowane wykazy dłużników i wierzycieli pozostawił Mateusz Lipiński, polecając małżonce ściągnąć należności od tych pierwszych (183 złote polskie i fiasza cynowa), aby spłacić zaciągnięte przez siebie zobowiązania (1049 zł 15 gr i 50 tarcic) (zestawienia 2 i 3). Wartość wierzytelności była mniej więcej sześciokrotnie niższa niż długów, Lipiński zapisał jednak żonie dodatkowo trzy domy na Antokolu, wszystkie ruchomości i sprzęt domowy⁴⁸. Wydaje się zatem, że wdowa musiała sprzedać jakąś część majątku, aby pokryć odziedziczone zobowiązania.

Niestety, brak odpowiednich badań dotyczących Wilna⁴⁹ nie pozwala na odniesienie omawianych kwot do cen towarów i usług obowiązujących tam w 1639 r., a tym samym do ich realnej wartości. Można jednak podać, że w 1632 r. za drewniany dom w Wilnie zapłacono 160 kop groszy litewskich (400 złotych polskich)⁵⁰. Posiłkując się tymi danymi, da się stwierdzić, że długi Lipińskiego, których kwota wystarczyłaby na zakup co najmniej dwóch

takich domów, były dość wysokie jak na sytuację finansową mieszkańców jurydyki. Jednocześnie jednak zabezpieczenie małżonki w postaci trzech domów oraz bliżej nieokreślonych sprzętów domowych i innych ruchomości nie pozostawiało jej w szczególnie trudnej sytuacji.

Dłużnik	Wysokość długu
Gurski	75 zł
murarz Jan	50 zł
Chocier	25 zł 15 gr
Zachariasz Szycik	25 zł
Grzyb	7 zł 15 gr
Krzysztof Makowiecki	fiasza cynowa

Zestawienie 2. Dłużnicy Mateusza Lipińskiego (1639 r.).

Na podstawie: Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 130v.

Wierzyciel	Wysokość długu
Bartosz Jacewicz	200 zł
Marcin Borukšcis	159 zł
pleban Skorulski	100 zł
Jakub Szaber	100 zł
Hendrychowa Juchowa	95 zł
Grzegorz Mozylewski	75 zł
Sokołowski	60 zł
krawiec Hrehor	31 zł 7,5 gr
Mikuciowa	27 zł 15 gr
Szczęśny Jacewicz	25 zł
Wasył Dorochfiejewicz	25 zł
szewc Jan	23 zł
piwowar Jan*	22 zł
Stanisław Kędzierski	18 zł 20 gr
Mikołaj	15 zł
Hanusowa Melerowa	12 zł 15 gr
dziewka*	9 zł 5 gr

⁴⁷ Tamże, k. 271–272.

⁴⁸ Tamże, k. 130v.

⁴⁹ Rozprawę pt. *Ceny w Wilnie w XVI–XVIII w.* przygotowywał Bogumił Zwolski, jednak zgromadzone przez niego materiały spłonęły w czasie II wojny światowej (J. Kita, R. Stobiecki, 2000, s. 110).

⁵⁰ M. Paknys, 2006, s. 32.

Ostafiej*	7 zł 20 gr
Jędrzej Kot	7 zł 15 gr
Fiedor*	7 zł
Bartos*	6 zł 15 gr
chłopiec*	6 zł
Zdan*	3 zł 15 gr
Jan Dubnik*	3 zł
Michał Szwander	3 zł
Mikołaj*	2 zł 15 gr
chłopiec*	2 zł 15 gr
dziewka*	2 zł 7,5 gr
Marcin*	2 zł
żołnierz*	15 gr
Żydzi	50 tarcic

Znakiem * oznaczone zostały osoby należące do czeladzi testatora.

Zestawienie 3. Wierzycciele Mateusza Lipińskiego (1639 r.).

Na podstawie: Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 130v–131.

Więzi społeczne

Wśród uwzględnionych w dyspozycjach osób dominują członkowie najbliższej rodziny: matka⁵¹, żona⁵², mąż⁵³, córka⁵⁴, syn⁵⁵, wnuk⁵⁶, wnuczka⁵⁷, lecz także bratanica⁵⁸ czy pasierbice i pasierbowie⁵⁹. Mikołaj Paniuta (nr 22) pamiętał również o

swojej służącej Agnieszce⁶⁰, a Anna Melerowa – o żonie rybaka Annie Popielównie Michałowej Łatyszewiczowej⁶¹. Nie znamy dokładnego charakteru relacji między Melerową a Łatyszewiczową, pewnym tropem jest jednak zapis w inwentarzu tej pierwszej, według którego pozostało po niej *rybiej thustości beczek sześć*⁶². Jeśli weźmie się pod uwagę, że w zamszownictwie zużywano duże ilości tranu z dorsza, wydaje się, że Łatyszewiczowa i zapewne jej mąż dostarczali testatorce surowca niezbędnego do uprawiania rodzinnej profesji, którą – wszystko na to wskazuje – przejęła wdowa po śmierci męża, a prawdopodobnie i za jego życia miała w niej swój udział⁶³.

Liczba osób, pomiędzy które dzielono dobra, nie była duża – wahała się od jednej do pięciu (do czego czasem dochodziły legaty dla instytucji kościelnych). Zdarzały się sytuacje, w których testatorzy cały swój majątek przekazywali jednej osobie, oddalając od dziedziczenia pozostałych krewnych i powinowatych. W ten sposób zabezpieczył np. Jan Kuczewski (nr 3) żonę Zofię⁶⁴, Marcin Milun (nr 5) małżonkę Katarzynę⁶⁵, a Zofia Mamkowiczowa (nr 6) małoletniego syna Kazimierza, najpewniej jedynaka (w razie jego przedwczesnej śmierci dobra miały zasilić stan posiadania kościoła św. Anny i bliżej nieokreślonych szpitali)⁶⁶.

⁵¹ Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 5v.

⁵² Tamże, k. 58, 65v, 124, 125v, 127v, 130v, 207v.

⁵³ Tamże, k. 5.

⁵⁴ Księgi..., in: LVIA. SA, 4563, k. 11; Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 5v, 198.

⁵⁵ Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 5v, 94, 125v.

⁵⁶ Księgi..., in: LVIA. SA, 4563, k. 11.

⁵⁷ Tamże, k. 11, 19.

⁵⁸ Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 251v.

⁵⁹ Tamże, k. 233v, 263v–264.

⁶⁰ Tamże, k. 274.

⁶¹ Tamże, k. 263v. Odbiór zapisanych jej 30 złotych został pokwitowany – tamże, k. 272v.

⁶² Tamże, k. 272.

⁶³ D. Frick, 2013, s. 202.

⁶⁴ Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 65v.

⁶⁵ Tamże, k. 81v–83.

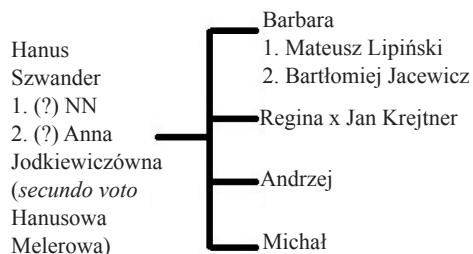
⁶⁶ Tamże, k. 94–94v.

W niektórych testamentach odnaleźć można stwierdzenia odnoszące się do zgodnego i szczęśliwego pożycia małżeńskiego, takie jak *doznawszy po milej małżonce mej <...> wielką miłość i życzliwość*⁶⁷. Za ich pomocą zresztą uzasadniano hojność wobec życiowych partnerów i partnerek. Należy oczywiście mieć na uwadze konwencjonalność i schematyzm źródła, jednak fakt, że nie wszystkie testamenty żonatych mężczyzn i zamężnych kobiet zawierają takie stwierdzenia, wskazuje, iż przynajmniej w części przypadków uwzględnienie w dokumencie tego typu wyznania stanowiło efekt inicjatywy testatorek i testatorów, a związane było z żywionymi wobec małżonków i małżonek uczuciami.

Z testamentu Anny Jodkiewiczówny Melerowej (marzec 1647 r.) można wyczytać, że zapisała ono swoim pasierbicom Reginie i Barbarze oraz pasierbom Michałowi i Andrzejowi po 25 złotych polskich. Nie są to dla nas osoby anonimowe, mowa bowiem o rodzinie Szwandrów. Anna była najpewniej drugą żoną ojca rodzeństwa, Hanusa Szwandra⁶⁸, zaś po jego śmierci wyszła za mąż za Hanusa Melera (*vide* tablica genealogiczna). Dyspozycja testamentowa wskazywałaby, że relacje macochy z przybranymi dziećmi były dobre.

Warto także zauważyć, że zarówno testatorka, jak i jej obaj mężowie wyznawali luteranizm, jednak o tym, że granice między wspólnotami katolicką i ewangelicko-augsburską nie były zbyt sztywne, świadczy przykład jej pasierbicy Barbary, która najpewniej zmieniła wyznanie, aby wyjść

za katolika. Na ponadwyznaniowe więzi społeczne wskazuje też fakt, że świadkami testamentu luteranki Melerowej byli przedstawiciele trzech wyznań: katolicyzmu, luteranizmu i kalwinizmu⁶⁹.

Objaśnienie: nie wiadomo, czy przed ślubem z Anną Jodkiewiczówną Hanus Szwander miał tylko jedną żonę.

Tablica genealogiczna. Szwandrowie.

Na podstawie: D. Frick, 2013; Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, *passim*.

W akcie swojej ostatniej woli Melerowa zawarła klauzulę: *jeśli by mię Pan Bóg wszechmogący z tej choroby wydzwignąć i do pierwszego zdrowia przywrócić raczył, tedy będzie mi wolno ten testament skasować i poprawić według upodobania swego, gdy jedno tego będę potrzebowała*⁷⁰. Istotnie udało jej się wyjść z ciężkiego stanu, który skłonił ją do wystawienia dokumentu. Półtora roku później (listopad 1648 r.) wezwała ona do domu pisarza horodnictwa w celu spisania testamentu umierającego męża⁷¹. Meler postanowił zadbać nie tylko o przyszłość żony, lecz także swojej bratanicy Anny (córkę zmarłego

⁶⁷ Tamże, k. 207v. Także tamże, k. 240.

⁶⁸ Tamże, k. 119.

⁶⁹ D. Frick, 2008, s. 453.

⁷⁰ Tvirtinamųjų aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 234.

⁷¹ Tamże, k. 251.

brata Jakuba) i zapisał jej pewną kwotę oraz wyznaczył opiekunów: ślusarza Adama Bajera i wspomnianego już Andrzeja Szwandra. O pieczę nad obiema kobietami prosił również horodniczego Pawła Kleofasa z Brylewa Podchocimskiego⁷².

Pół roku po tych wydarzeniach (maj 1649 r.) Melerowa dostarczyła do urzędu drugą redakcję swojego testamentu, zaznaczając jednak, że wprawdzie jest już w podeszłym wieku, jednak pozostaje zdrowa *tak na ciele, jak na umyśle*⁷³. Podkreślenie dobrego stanu zdrowia stanowi wyjątek w badanym korpusie źródeł. Tym razem swoim pasierbom i pasierbicom zapisała po 75 złotych polskich, połowę ruchomości i pieniędzy oraz dom na Szerjiskach, gwarantując sobie możliwość dożywotniego mieszkania w nim⁷⁴. Prawdopodobnie zresztą testatorka żyła jeszcze kilka miesięcy, jej inwentarz pośmiertny został bowiem aktykowany w grudniu 1649 r.⁷⁵

Zdarzało się, że umierający ustanawiali opiekunów dla wdów i sierot. Dzieci nie posiadały zdolności do czynności prawnych, a w przypadku kobiet miała ona charakter ograniczony, stąd też konieczne było posiadanie plenipotenty, którym co do zasady był ojciec i mąż. Gdy go jednak zabrakło, sytuacja komplikowała się. Trzeci Statut litewski nakładał obowiązek wyznaczenia opiekuna dla sierot poniżej 13 (w przypadku dziewcząt) i 18 (w przypadku chłopców) roku życia⁷⁶, jedno-

cześnie szczegółowo regulując, kto może taką opiekę sprawować⁷⁷. Zofia Mamkowiczowa wyznaczyła na kuratorów syna Kazimierza jego ojca chrzestnego oraz swojego szwagra (testatorka musiała być zatem wdową)⁷⁸. Mateusz Lipiński ustanowił opiekunami swojej małżonki Barbary Szwandrówny mieszczan wileńskich Wojciecha Wnorowskiego i Jakuba Orłowskiego⁷⁹. Marcin Milun prosił Mateusza Lipińskiego i Stanisława Koczara, *aby od wszelakich krzywd tak małżonkę moją, jako i dzieci osierociałych bronić i zastępować raczyli*⁸⁰. Musieli to być ludzie, których *moribundus* darzył zaufaniem. O relacjach Miluna z Koczarem nic nie słyszemy, wiadomo natomiast, że od Lipińskiego małżonkowie kupili dom oraz byli mu winni 35 kop groszy litewskich⁸¹.

Cieśla zamkowy z trzydziestoletnim stażem⁸² Mateusz Gierłowicz w 1649 r. prosił swoją drugą żonę Hannę Jędrzejównę, aby po jego śmierci zajęła się wychowaniem nie tylko ich wspólnych dzieci Halszki i Stefana, lecz także pochodzących z jego poprzedniego związku z Apolonią Marguszówną synów Jakuba i Jerzego. Przeznaczył on 50 kop groszy litewskich (125 złotych polskich) na swój pogrzeb, a jeśli koszty obrzędu nie pochłonęłyby całej sumy, reszta miała trafić do wdowy *na wychowanie dzieci oni matych*. Przekazał jej również w dożywotnie użytkowanie dom oraz polecił sprzedać ruchomości: *półmisków cztery cynowych*,

⁷² Tamże, k. 251v. Patrz W. Kaczanowski, 1996; H. Lulewicz, 1982.

⁷³ Tvirtinamują aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 263v.

⁷⁴ Tamże, k. 264.

⁷⁵ Tamże, k. 271–272.

⁷⁶ Статы, 1989, s. 224–225.

⁷⁷ Tamże, s. 226.

⁷⁸ Tvirtinamują aktų ir dekretų..., in: LVIA. SA, 5361, k. 94.

⁷⁹ Tamże, k. 131.

⁸⁰ Tamże, k. 83.

⁸¹ Tamże, k. 81v–83.

⁸² Stanislaus..., in: LVIA. LM, 114, k. 350.

kotły dwa – jeden we trzy wiadra, drugi we dwa wiadra, panewek trzy – jedna we dwa wiadra, dwie mniejsze, garniec, półgarcówka, flasza garcowa, flaszką kwartowa – cynowe wszystkie, miednica mosiądzowa, dzieża, która barzo szczupła była. Uzyskana kwota miała zostać przeznaczona na utrzymanie potomstwa. Ponadto pozostała cynę, miedź i mosiądz podzielił po równo między małżonkę i czwórkę dzieci. Wiadomo, że z pierwszego małżeństwa miał również córkę Martę, jednak oddalił ją od dziedziczenia, argumentując, że została uposażona, gdy wychodziła za mąż⁸³. Testament Gierłowicza (nr 19) jest przykładem dyspozycji ubogiego rzemieślnika, który – jak wynika z dokumentu – próbował zabezpieczyć swoją małżonkę i dzieci tak, jak tylko pozwalała na to jego trudna sytuacja materialna. Szczęśliwie dla spadkobierców nie pozostawił żadnych długów (co zostało wprost zapisane w dokumencie), jednak i tak sytuacja samotnej wdowy z czwórką dzieci musiała być ciężka. Godne podkreślenia jest staranie testatora, aby zabezpieczyć synów z pierwszego małżeństwa, którzy po jego śmierci zostali pełnymi sierotami. Jedyne, czego Gierłowicz nie zrobił, a co mógł uczynić, to ustanowienie opiekunów dla wdowy i potomstwa (nie licząc oczywiście najstarszej, zamężnej córki, która tego nie potrzebowała).

Jeśli chodzi o świadków, zazwyczaj podkreślano, że są to osoby posiadające odpowiednie przymioty moralne (*do którego testamentu dla lepszej wiary uprosiłam zacnych i utściwych panów* – twierdziła np. Małgorzata Janowa Rewlówna⁸⁴). War-

⁸³ Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 253–253v.

⁸⁴ Księgi..., in: LVIA. SA, 4563, k. 11.

to przy tym dodać, że zgodnie z Trzecim Statutem litewskim testować nie mogli: *напервей которые своих тэстаментов чинити не годни; второе, невесты; третее, екекуторове або опекунове того тестаменту; четвертое, теж и тые быти не могут, которым в том тестаменте што будет описано*⁸⁵.

Nie w każdym przypadku da się ustalić, jaką funkcję w badanej społeczności pełnił dany świadek bądź też jakie więzi łączyły go z testatorem lub testatorką. Można jednak stwierdzić, że korzystano z usług m.in. ministra luterńskiego (w przypadku aktu ostatniej woli luteranki)⁸⁶, doktora medycyny⁸⁷, chirurga⁸⁸ czy też chorążego grodzieńskiego, starosty rosieńskiego i strukczaszego Jego Królewskiej Mości⁸⁹, a więc osób pełniących funkcje cieszące się zaufaniem społecznym. Ostatnią wolę wydawano *przy bytności mieszczan i innych tejże jurydyki, ludzi uczciwych, sąsiadów swoich okolicznych osiadłych*⁹⁰.

Wnioski

Zbadane testamenty dowodzą, że mieszkańcy jurydyki nie byli bogaci – wskazują na to zresztą informacje zawarte także w innych wpisach do ksiąg sądowych horodnictwa. Trzeba jednak mieć na uwadze, że próba, którą dysponujemy, jest ze względu na małą liczebność niereprezentatywna. Ponadto pamiętać należy, że testamentów

⁸⁵ Статут, 1989, s. 249.

⁸⁶ Księgi..., in: LVIA. SA, 4563, k. 11v.

⁸⁷ Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 234.

⁸⁸ Tamże, k. 234v, 264 (identyfikacja: D. Frick, 2008, s. 453).

⁸⁹ Tvirtinamują aktę ir dekretu..., in: LVIA. SA, 5361, k. 264. Strukczaszy – pierwotnie dworzani obsługujący władzę podczas uczty, później tytuł honorowy.

⁹⁰ Tamże, k. 121v.

nie zostawiali po sobie ci, którzy niczego nie mieli, a zatem nie da się w takich źródłach dostrzec skrajnej biedoty, choć zauważalne są różnice majątkowe. Na innym poziomie żyły małżeństwa Lipińskich i Melerów, a na innym Gierłowiczowie.

Analizowane dokumenty przynoszą również informacje na temat więzi społecznych. Widać w nich dążenie do materialnego zabezpieczenia przede wszystkim najbliższej rodziny – małżonków i dzieci. Rzadko pojawiają się inne osoby, co można tłumaczyć faktem, że w większości przypadków pozostawiany majątek nie był duży, nie chciano zatem pogarszać finansowej kondycji bliskich. Da się jednak

także zauważyć istnienie więzi pozarodzinnych, obejmujących niewielki zakres terytorialny. Na egzekutorów i świadków testamentów oraz kuratorów wdów i sierot wyznaczano osoby cieszące się zaufaniem – poza krewnymi najczęściej byli to sąsiedzi, koledzy po fachu, członkowie tej samej wspólnoty wyznaniowej (choć utrzymywano także więzi międzywyznaniowe). Testamenty jurystów horodnictwa wileńskiego wyraźnie pokazują, jak skomplikowaną siatkę różnego rodzaju relacji tworzyli mieszkańcy tej niedużej, ale jednocześnie pod wieloma względami (m.in. zawodowym, materialnym i wyznaniowym) zróżnicowanej społeczności.

BIBLIOGRAFIA

Adamczyk W., 1935 – Władysław Adamczyk, *Ceny w Lublinie od XVI do końca XVIII wieku*, Lwów, 1935.

Augustyniak U., 1992 – Urszula Augustyniak, *Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim*, Warszawa, 1992.

Augustyniak U., 2014 – Urszula Augustyniak, *Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku*, Warszawa, 2014.

Balaišytė L., Paliušytė A., 2006 – Lina Balaišytė, Aistė Paliušytė, „Wilhelmas Pollis: nauji architektų veiklos šaltiniai“, in: *Menotyra*, 2006, t. 43, Nr. 2, p. 25–30.

Burba D., 2007 – Domininkas Burba, „Nusikaltimai ir baumės Vilniaus pilininko jurisdikcijoje XVIII amžiaus antrojoje pusėje“, in: *Lietuvos pilys*, 2007, t. 3, p. 49–65.

Frejlich K., w przygotowaniu – Kamil Frejlich, *Testamenty mieszczan wileńskich w XVI i XVII wieku. Katalog*, w przygotowaniu.

Frick D., 2008 – David Frick, *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, Warszawa, 2008.

Frick D., 2011 – David Frick, “Five Confessions in One City: Multiconfessionalism in Early Modern Wilno”, in: *A Companion to Multiconfessionalism in*

the Early Modern World, edited by Thomas Max Safley, Leiden–Boston, 2011, p. 417–444.

Frick D., 2013 – David Frick, *Kith, Kin, and Neighbors. Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno*, Ithaca–London, 2013.

Kaczanowski W., 1996 – Włodzimierz Kaczanowski, „Paweł Kleofas Podchocimski, horodniczy i budowniczy wileński, lekarzem Władysława IV Wazy”, in: *Wilno i kresy północno-wschodnie*, t. 1, red. Elżbieta Feliksiak, Antoni Mironowicz, Biały-stok, 1996, t. 1, s. 41–60.

Kita J., Stobiecki R., 2000 – Jarosław Kita, Rafał Stobiecki, *Słownik biograficzny historyków łódzkich*, Łódź, 2000.

Lulewicz H., 1982 – Henryk Lulewicz, „Podchocimski Paweł Kleofas z Brylewa (przed nobilitacją Paweł Cleopha, Cleophas lub Kleofasowicz) h. własnego (zm. 1657)”, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 27, red. nac. Emanuel Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1982, s. 72–73.

Łopaciński E., 1939 – Euzebiusz Łopaciński, „Horodnictwo wileńskie w latach 1470–1794”, in: *Wilno*, 1939, t. 1, z. 1, s. 73–89.

Maroszek J., 1999 – Józef Maroszek, „Ulice Wilna w XIV–XVIII wieku”, in: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 1999, t. 47, nr 1–2, s. 163–186.

Paknys M., 2006 – Mindaugas Paknys, *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*, Vilnius, 2006.

Ragauskienė R., 2009 – Raimonda Ragauskienė, „XVI amžiaus Vilniaus pilininkai: kolektyvinis portretas“, in: *Lietuvos pilys*, 2009, t. 5, p. 130–145.

Samalavičius S., 2011 – Stasys Samalavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius, 2011.

Статут, 1989 – *Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі*, ред. П. Шамякін, Мінск, 1989.

Tamulynas A., 1987 – A. Tamulynas, „Vilniaus gyventojų skaičiaus XVII a. viduryje klausimu“,

in: *Jaunųjų istorikų darbai. Respublikinės jaunųjų istorikų mokslinės konferencijos tezės. 1987 m. sausis*, Vilnius, 1987, t. 6, p. 113–116.

Тастаменты, 2012 – *Тастаменты шляхты і мяшчан Беларусі другой паловы XVI ст. (з актавых книг Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі)*, складальнікі: А. Ф. Аляксандрава, В. У. Бабкова, І. М. Бобер, Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2012.

Vilniaus Žemutinė pilis, 2006 – *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a.–XIX a. pradžioje. 2002–2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, sudarytoja Raimonda Ragauskienė, Vilnius: Lietuvos pilys, 2006.

SEEING THE UNCERTAINTY OF MY LIFE IN THIS MISERABLE WORLD. THE TESTAMENTS OF THE SUBJECTS OF THE VILNIUS CASTLE SUPERVISOR'S JURISDICTION IN THE 17TH CENTURY

Kamil Frejlich

S u m m a r y

Testaments of 20 persons – 6 women and 14 men – are found in the 17th century court registers from the jurisdiction of the Vilnius Castle supervisor. These historical sources complement our knowledge concerning this poorly researched community, particularly in relation to the matters of religion, material status, and social ties. Of all testators and testatrices, 12 persons belonged to the Roman Catholic Church, and five, to the Evangelical Church of the Augsburg confession. Of particular interest are the testaments of Anna and Hanus Meler, a Lutheran couple who left some money to Catholic hospitals as well. The relations among people of different confessions can also be seen in the selection of witnesses: the last will of Anna Meler was attested by the representatives of Lutheranism, Roman Catholicism, and Calvinism.

The material status of testatrices and testators varied a lot. Among them, we can find people relatively well-off, including those who had servants,

and poor ones, although not complete paupers. However, even those whose situation was not too difficult could not be considered rich. As such, it is obvious that the estate was not bestowed upon a large group of beneficiaries – the number of inheritors was one to five, and sometimes some additional bequests for church institutions were made. The most important thing was to provide financial security for the closest family. As a means of arranging additional security for their widows and orphans, the deceased appointed guardians who were supposed to look after the legal and economic well-being of these relatives. This function was entrusted upon dependable persons: relatives, neighbours, colleagues.

The testaments of the subjects of the Vilnius Castle supervisor's jurisdiction clearly show the complexity of the network of various relations formed by the inhabitants of this small but at the same time varied community in many respects (e.g. professionally, materially, and religiously).

Translated by Agata Staszewska

Įteikta 2016 01 03

Parengta skelbti 2016 04 21